

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del Kallehauge til Kalundborg

Stednavne markeret med Gult på Google maps [klik her](#)

Kallehauge Færgegaard har mange betydelige Herligheder, gode Jorder, Skov, Gjærdsel, Fiskerie, Kroehold og adskillige Fordele af Rejsende og fremmede Skipper som her ligge til Broen. Om vinteren, naar Grønsund er impassabel gaaer den lollandske Post her over det lille smale Sund til Møen og videre til Falster, da Isen her gennemskjæres for Postjagterne, og der holdes stedse aabent.

Petersgaard, en anseelig Herregaard, tilhører nu Hans Majestæt Kongen, her ere betydelige Skove, især af Ege, et skjønt Skibsbygger Værft, hvor større og mindre Fartøjer bygges, og Avlingen til Gaarden er i god Drift, de dertil hørende Bønder staae sig godt og have frugtbare Marker, men deres Gaarde have intet udmærkende hos sig til det Udvortes.

Petersgaard opført 1677

Langebeks og Steensbye Vandmøller ere vist nok seeværdige formedelst deres store Værker, skønne Vaaningshuse, Haver, Jorder o. s. v., og til **Steensbye Mølle (Stensbygaard opstod i 1872, da ejendommene "Vangsgaarde" og "Stensby Mølle")** er desuden store Marker, Bønder, Huusmænd, et meget godt Teglværk, hvis Produkter have al Fuldkommenhed.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del Kallehaug til Kalundborg

I nærheden ligger **Bakkebølle Bye**, hvis Bønder ere Selvejere og føle nu med Glæde de sande Fordele af at have Ejendom, endskjønt det vel er besværligt i Førstningen at tilvejebringe Renterne.

Vejen løber forbi **Høfdinggaard og Liliendahl**, 2 anseelige smukke Herregaarde, som tilforn ejedes af Statsraad Rejersen, hvis Navn er i bestandig Minde, formeldst den Stiftelse han har gjort, dateret den 30te Martii 1793, hvori er bestemt at Renterne af hans efterladte Midler skulle anvendes til Præmier og Opmuntringer til Manufaktur Væsenet og Industriens Udvidelse, saavel som til gode oeconomiske Skrifers Udgivelse, til mekaniske Indretninger o. s. v. Og af en trykt Plan fra Executorerne seer man, at hele Boets Masla beløber sig til næsten 5 Tønder Guld, hvis Renter anvendes til de bestemte Pensioner, til adskillige Forfattere, som udgive Skrifter og Kobber, til Manufaktur Væsenet i Kjøbenhavn og de andre Sællandske Kjøbstæder, hvor der forarbejdes adskillige Slags Lærreder, Kurve, syes forskellige Sager, gjøres Dækkener, Gaffeltøj, Dynevaar o. s. v. Desuden er der Indretninger for at lære Traad Tvinding, Liimfabrikation, Hørrens Behandling, Raaslemagerie, Rokken bedre Dannelse, farvede Papirer, Rør til Vævene, og mange flere nyttige Ting. End videre er der bestemt et aarligt Rejse Stipendium, Belønning for Fiskeriets Opkomst ved de sællandske Kystrer, især i Nyekjøbing og Roeskilde Egne, atter endeel Præmier til Spindeskolerne i Roeskilde, Helsingør, Kjøge og de fleste andre af denne Provindses Kjøbstæder fra 2 til 700 RD. Aarlig og derover.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehauge til kalundborg

Ligeledes Premier for Anlæg af Tobaks Plantager og hvoraf der blot for et Aar er betalt 61 Rd. For noget over 5000 Pund. Til Belønning for de bedste Leer og Skjæreknive er paa samme Tid givet 10 Rd. 4 Mk. For 438 her forfærdigede Kufferter er ogsaa udbetalt Præmie, ligeledes for Drejerier, Lærreder, Tørklæder, Sengetæppe, Fodklædetøj, i en betydelig Mængde og af megen Godhed, have Mesterne hver især erholdt Belønninger. Fortjener da ikke Rejersens Navn et uddeligt Minde, da saa mange have Levebrød ved hans Goddædighed, de sælge deres Vahre og endda erholde Belønninger. Flid og Virksomhed tiltager allevegne ved hans ædle Stiftelse, hvorfor der aflægges offentligt aarlig Regnskab, der med Udførlighed paa 14 - 16 Qvartblade forelægges Publikum.

Mehern Præstegaard er stor og velbygget, ligger tæt ved Landevejen. Præsterne her have i en lang Række været Magistrere, nemlig: Provst Terpager døde i en meget høj Alder der, han opbyggede Gaarden efter at den var lagt i Aske. H. Arendt hans Adjunktus og Successor blev dømt fra Ære og Embede og døde siden i Fattigdom. P. Smith døde i sit 89 Aar, da han kort forhen havde resigneret Embedet. P. E. Cramer er nuværende Præst, som ogsaa er Magister, han har været saa god at tilsende mig nedenstaaende Efterretninger.

Mehrn Sogn er et lidet concentreret frugtbart Areal, det mindste i Herredet, fordi det allerede ved Matrikulens Tid havde næsten det Pløjeland, som det endnu har. Endeel af Sognet ligger ved Strande, særdeles smukt situeret, med Udsigt til flere Naboe Egne og Øer. Disse Strandbyer sælge en stor Mængde Træefrugt og Humle til fremmede Egne, og til Skippere, som indtage Ladning ved Beboernes Strandbred. I Nærheden heraf er Kinvig Hoved en farlig Søgrund for Skippere. Byen af samme Navn var den første i

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Sognet, som blev udskiftet og der kjendes tydelig hvormeget Bøndernes Vilkaar siden have forbedret sig, men de ere ogsaa driftige, duelige og flinke Folk, hvoriblandt især Hans Sørensen udmærker sig ved meget veldyrkede Marker, ypperlig Ud og Mellemhegn, en sjælden Orden i Gaarden selv, Reenlighed og Pynt, ja en Have med mange Træfrugter, som er anlagt med særdeles Omhue. Denne mand forsømmer ingen Green af hvad der hører til et godt og fuldkomment Landbrug, og bør anbefales til Belønning.

Sagebye den anden Strandbye i Mehrn Sogn har et smukt Physionomie, formedelst de velbyggede Gaarde, og nætte Hegn langs med Gaden. Beboerne udmærker sig ogsaa som gode Agerdyrkere, som meget sædelige og ordentlige Bønder, der have Levemaade, Anstand og Gjæstfrihed hos sig. Siden Udskiftningerne tiltager og deres Velstand, men slet ikke Luxus eller andre Ting, som ellers ødelægger den formuende Almue. Byens skønne Enge ved Stranden og den trivelige græsgang bidrage og meget til deres fortrinlige Fædrivt.

Sandvig, den tredje Strandbye, har ikke den fordeelagtige Udskiftning, men lange Strimler, fordi enhver Bonde krympede sig ved at flutte ud paa Marken, hvorved Hegnet er bleven besværligt for dem, dog have de tilligemed **Taagebye og Skalsbye** særdeles lykkelig Forfatning, nemlig lider Hartkorn, Hoverifrihed imod en billig Betaling, ingen svær Landgilde, og ganske gode, skjønt just ikke store Lodder til Gaardene, hvoraf nogle ere kjønt byggede og pyntede efter Almuens Maade med mange og gode Møbler, saa der er en Gløde at besøge disse ædle Mennesker, der føle sig selv lykkelige.

Sønder Mehrn har ikke vundet ved Udskiftningen, som ellers er et sjældent Tilfælde, og dog er det Sandhed, thi tilforn have Byen megen Overdrev og Part i Skov, græsning, hvorved Fædrivten formeredes, og dog endnu er det en meget god Kornbye, hvis Indbyggere staae sig vel, hvoriblandt 3 Udflyttere særdeles vise megen Agerdyrknings Flid. I denne Bye ligger Kirken, en solid ældgammel Bygning, som af nærværende Ejer, en agtværdig Mand, meget er forskjønned og udpyntet, saa den af Rejsende er værd at see.

Nørre Mehrn ligger paa den anden Side af den store Aae, Bønderne have meget højt Hartkorn, som tildeels er Aarsag i at de fleste kummerligen slaae sig igjennem, hvorfor de med Længsel ser den nye Matrikul i Møde, da de haabe mildere Vilkaar. Denne Bye har vundet i Høesbjerg, da Lekkinde og Mehrn Møller bleve nedlagte, men tabt har den igjen, da Invaanerne maae kjøre en meget lang Vej, for at faae malet det nødvendige til Huusholdningen.

Aaen som løber igjennem Mehrn, har sit Udspring fra en stor Søe ved Lekkinde og gaaer i mange Bugter, indtil den tager sit udløb ved **Sagebye Mølle**, hvor der fanges endeel Ørder, og flere kunde fanges om Aaamundingen blev oprenset, desuden har der tilforn været et betydeligt Fiskerie af Flynder, Siil, o. s. v. men da nu Strandbeboerne hellere vil pløje Jorden en Søren, som giver usikrere Indtægter, saa henhviler denne Næringsgreen, hvorved dog nogle, som egentlig vilde bestemme sig dertil, kunde finde ganske gode Levebrød. Præstegaarden har ogsaa havt Fiske Rettigheder og Bundgarn i Stranden, men Dokumenter og Adkomst dertil brændte, da Præstegaarden blev ødelagt ved Ildsvaade.

Jørgen Christensen i Sønder Mehrn fortjene at nævnes, da han er en flink og agtværdig Bonde, han var forlovet med en fattig men skikkelig Pige, Forældrene som rige Folk satte sig meget imod Partiet, han føiede dem, taug stille, og holdte ud med dem i alle Møjsommeligheder. Han udstøttede Gaarden og huggede selv det meste af Tømmeret, indhegnede Marken, satte alle Ting i god Orden og Drivt, Faderen

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

afstod ham Gaarden, han fæstede den, og blev sin gode Pige troe, som nu er hans værdige Kone, og hun er god, ja elsket af den gamle Fader, ja god imod alle, saa begge disse Ægtefolk fortjene alle Retsindiges Agtelse. (Saavidt Magister Cramer.)

Præsten har ved sit Exempel viist, hvorledes et fornuftigt Agerbrug skal føres, hans Marker ere seeværdige i flere Henseender, da han der har foretaget mange gode Forbedringer, han staldfoerer sine Heste bestandig, og saa meget af Qvæget, som ikke malker, staaer ligeledes inde om Sommeren og fores med grønt Klever. Præstegaardens adspredte Jorder paa 5 Steder har han faaet samlede under et, saa nu det hele Areal udgjør halvtredsindstyve Tønder Land. Det er en sand Lyst at see Afgrøden der af Korn og Klever, men endnu er det større Lyst at sige, at han er en værdig Præst i alle Henseender.

Her i Sognet ere mange Steengjerder, gode Grøfter, levende Hegn og Pileplantning, og de fleste Indvaanere ere velhavende, de lægge meget Vind paa Humle og Træefrugt, især de Bønder ved Stranden have hele, dertil indhegnede Vænger. Faare Avlen er ikke af Betydenhed undtagen hos Præsten, som har et skjønt Tillæg af blandet Race. Heste Avlen har meget aftaget siden Udskiftningen, men Qvæg Tillæg dog ikke synderlig større end forhen. Et Kalkbrud formodes at være paa Hovmarken, og endeel Tørvemoser opdages idelig mere, Skove indfriedes ypperlig, saa den unge Væxt har herlig Beskjærmelse for Creature og for Øxen.

Af Gravhøje findes endel, som nu efterhaanden sløjfes og udpløjjes, saaledes har Præsten bragt 2de Høje under Ploven og forefandt deri de sædvanlige Steen Kister, men ingen Urner, dog Offerknive og andet af Flindt, som Tidens Tand ikke har kunne fordærve eller opløse. Paa Hovmarken findes en især mærkværdig Steendysse, som er forskjellig fra de andre Gravhøje, deri fandtes en ualmindelig stor Steenkiste, som i Bunden var sat meget tæt med flade Steen, og deromkring adskillige Lag større og mindre Steen saa ordentlige som de kunde have været murede. Af denne Banke har Godsejeren opbrudt og ladet sætte 150 Favne Steengjærder og dog er der endnu flere tilbage i Bunden.

Men jeg maae holde op, jeg kunde skrive mange blade om Mehrn Sogn, thi jeg har der været Kapellan i nogen tid og kjender Stedet nøje, og kjender med Højagtelse mange brave og værdige ædle Bønder, hvis gode Tænkemaade bestandig skal være mig i Erindring og jeg deeltager i Almuens Lykke: at Godsejeren er en Mand af udmærket godt Sindelaug, som vil fine Bønders Vel og Forfremmelse.

Jonshoved Sogn er en Halvø, hvis Kirke kaldes Staurebye og ligger tæt ved Stranden, dog en Fjerdingsvej fra Byen af samme Navn. Præstegaarden er liden men smuk, meget oppyntet af forrige og nærværende Præst. Haven og Marken ere begge vel dyrkede. Ved en Bye her i Sognet Rønneklint er et farligt Sted for Søfarende. Her ere gode Skove, og en kjøn Udsigt fra de høje Banker ud over Søen.

Riisbye Landsbye med sine udfløttede Gaarde ligger i en skovløs Egn, her ere mange Dale, Moser, Banker og smaae Bække i Omegnen, som ventelig vil modtage mere Agerdyrknings Flid end allerede nu skues.

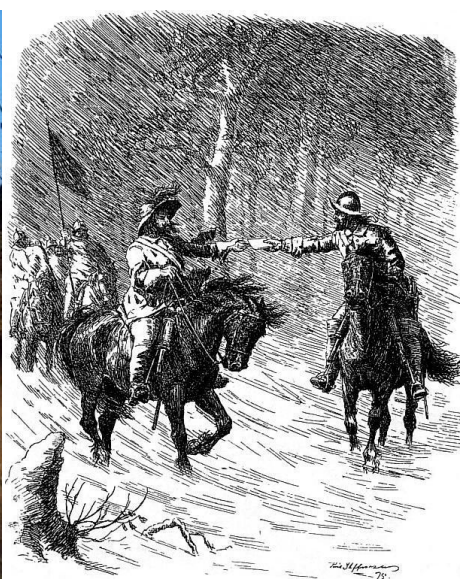
Lundbye en Kirkebye, hvis Jorder røbe den flittige Agerdyrker, men de ere og gode af sig selv. Gårdene ere kjønne, der ligger en Vejrmølle i Nærheden, hvorfra man har en vid Synskreds.

Lundbyegaard en nye Herregaard, der har haft endeel Bønder, men nogle ere nu derfra bortsolgte som Selvejere. Ladegaarden er god og stor, Borgergaarden faaer nu ogsaa en Hovedbygning, hvis Fundamenter

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

love noget meer end almindeligt. Her er en liden Lund og endeel nye anlagte Plantninger, men marken kan endnu modtage mange Forbedringer.

Lundbygaard - tilhørte 1661-72 Svend Poulsen Gønge (Gøngehøvdingen)

Samme Præstegaards Avling er bekjendt for sine særdeles gode Jorder og betydelige Afgrøder især af Kleverfrø, saa derfra aarligen sælges mange hundrede Pund, her er en god Tørvemose, som er dog nogen Erstatning for den store Mangel, der er på Ildebrændsel i denne skovløse Egn, men der plantes ogsaa en stor Mængde gode Piil, hvis Grene afgive noget til Skorstenen, da man ikke synderlig bruger Riisgjærder i denne Egn.

Kiøng Væver Seminarium (Køng Museum), hvor Bønderdrenge fra adskillige Godser tillæres efter den Skotske Maade at væve Lærred og Drejel, blev af Hr. Conferenzraad Nyberg bygget 1781, og bestaaer i en anseelig Hovedbygning af 12 Fag og en stor Qvist, 2 Sidebygninger, hver af 16 Fag, indrettet til 21 Væve, opførte af Brandmuur og teglhængte. Helgehuset er bygget 1784, 1684, 16 Fag Bindingsværk, teglhængt.

Hørmøllen, hvor hørren bliver braget og skiet med en Hest. Bindingsværk 20 Fag, Teglhængt, bygget 1785, brændte af, og 1786 opbygget igjen. Spindestolen bygget 1778, 9 Fag, Brandmuur og teglhængt. Heglemesterens Huus 9 Fag Bindingsværk teglhængt, bygget 1785. Spolehuus 9 Fag Bindingsværk, teglhængt, bygget 1785. Vævermesterens Huus 11 Fag Bindingsværk, teglhængt, bygget 1785. Hospitalet 12 Fag Grundmuret, teglhængt, indrettet til 10 Fattige, da hver nyder foruden frit huus 10 Rd., Tørv, Extraskat med frie Docroe og Medicin. I hver værelse, som alle ere begipsede, ere 2 Personer, hver sover for sig. Mandfolkene har deres Værelser for sig allene, ved hver Stue er et lille Kjøkken og Spisekammer, desforuden er en Stue for Syge og en Storstue hvor de kan samles til Bøn og selskabelig Arbejde, bygget 1793. Et Huus til Væver Folkenes Soveværelse. Et simpelt Fæstehuus hvor 5 Folk væver. En Læse og Spindeskole i Ring. Bindingsværk, 15 Fag, Straaetag. I Vintersbølle er indrettet en Blez? efter den engelske Maade, bestaaer i Stuehus 13 Fag, et Tørvehuus 11 Fag 2 Etager, en Vaskemaskine, alt Bindingsværk med Straae, bygget 1800. I Køng er et Giestgiverhuus 9 Fag Bindingsværk, Straaetag og Sidebygningen 8 Fag. Forpagterens Længde 15 Fag bindingsværk, teglhængt. Mejeriet 15 Fag Bindingsværk, teglhængt, Koelængden 36 Fag Bindingsværk og Straaetag, Laden 38 Fag Bindingsværk, Straaetag, Hestelængden 38

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del Kallehaug til Kalundborg

Fag, Bindingsværk, Straaetag. Hunset hvori Kiernemøllen er, 6 Fag Bindingsværk, Straaetag. Svineogle 19 Fag Bindingsværk, Straaetag. Bryggerhuuset 9 Fag Bindingsværk teglhængt. Gartnerens Huus 9 Fag, Bindingsværk, teglhængt. Foruden er paa Hovmarken og i Byen bygt i Conferenzraade Nybergs Tid 25 nye Huuse og i Vinterbølle bygt 4 Huse. Hovmarkerne vare førend Bønderne fik Ejendom 11, men soden 1798 blev 3 Marker inddeelte til Huuslodder og bygt med Huuse og 3 Marker, forpagtet til Bønderne, de øvrige 6 ere nu inddelte i 14 Marker. Høravlen dette vigtige Fag for Fædrene Landet, har været og bliver her en vigtig Gjenstand, Brakmarken bliver besaaet med Hørfrøe og dens Behandling og Forædling til Lærred og Drejel vil forskaffe Staten ej allene endnu større Folkemængde, men ogsaa den i sidste Aar til tagende Huusmandsstand giver den saavel som deres Børn tilstrækkelig Ophold, da man i modsat Fald ej indseer hvor alle de Børn som avles paa 4 a 4 Tønder Land skal finde Ophold. Naar de forstaaer Hørrens rigtige Behandling, saa kan de faae 3 a 4 Skjepper Hørfrøe, spinde og væve den i frie Agerdyrknings Timer, sælge deres Lærred og Drejel, og vi skal kunne concurrere med fremmede Nationer, hvor vort Hørfrøe er allerede bekjendt i Vestphalen og Skotland, og kan det komme derhen før Saae Tiden saa er ingen Tvivl om dets Afsætning. Siden man begyndte med Høravl her paa Gaarden, saa har Bønderne avlet saa meget at de ej mere kjøber fra Kjøbmanden, men derimod begynder de allerede at sælge Frøet til ham, man veed den Bonde som har faaet 3 a 4 tønder Hørfrøe, og solgt heglet Hør til Kjøbstæderne. Kleveravl har for længe siden paa Kiøngs Godser været overalt og Frøets gode Behandling har forskaffet dem fortrinlig Afsats. I **Vintersbølle** er 175 Tdr. Land indhegnet til Skov, og Forstmænd forsikkre, at, af ung Skov skal den være den bedste som er seet i Landet, der er omtrent 700 Favne Steengjerde sadt omkring Skoven, og dermed continueres aarlig. Bønderne ere Selvejere, deres Hartkorn er lidt over 5 Tønder og Areal af Agre og Eng Jord omtrent 136 a 40 Tønder og 20 a 30 Tønder for det meste Mose, undtagen 3 Mænd i Lundbyetorp, som ej har meer Areal, men dog henimod 10 Tdr. Hartkorn, en besynderlig Omstændighed i denne Egn, og deres Jorder er kun maadelige, I Almindelighed er Jorden Muld, kun faa Stæder Leer.

Køng Museum

I den hyggelige gamle landsby Køng på Sydsjælland grundlagde handelsfyrsten og filantropen Niels Ryberg i slutningen af 1700-tallet et af Danmarks tidligste fabriksanlæg til fremstilling af hørtekstiler. I dag fremstår landsbyen som et enestående kulturmiljø med flere bevarede bygninger fra fabrikkens tidligste tid.

Kiøng Landsbye ligger tæt ved Fabriqven, om dens Gaarde er ikke noget fortrinligen at mælde, men Kirken er usædvanlig smuk med en ziirlig Kuppel på Taarnet, har endeel skjønnne Prydelser og Orgel, saa mange Rejsende drage hen for at see dens mange nye Indretninger, bekostede for nogle Aar siden af Conferenzraad Nyberg,

Kiøngs Fabriqve leverer særdeles gode Vare, skjønt noget dyrere end de udenlandske, men ogsaa noget bedre i Boniteten. Her kan saaes alle Sorter især ypperlige fine Drejler og Lærreder, heglet Hør og Blaar, Hørfrøe o. a. bl. for visse bestemte Priser, desuden har Fabriqven ogsaa sit Oplag paa Børsen i Kjøbenhavn, og sælges efter fastsadt Taxt. Inspektør Voelker ved dette Væver Seminarium har haft den Godhed at tilsende mig ovenanførte Efterretninger derom efter min Anmodning.

I Kiøng er opført et Jordhuus efter Cointeraux Maade, dette smukke Huus er 25 Alen lang og 10 Bred, sammenstumpet ere Væggene af Blaaeleer med nogen Jordblanding til 16 Tommers Tykkelse og udvendig afrappede med en Blanding af Kalk, Glas, Steenkul og Sand, som sikkrer mod Luftens Paavirkning, Stuerne

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

deri ere meget varme og tætte. Væggene kjønne og denne Bygningsmaade er meget at anbefale, man har en trykt Afhandling om disse Huses Bygning oversadt af H. C. Seidelin, Kjøbenhavn 1797.

Disse og andre flere Indretninger ved hele Fabriqven ere bekostede af vor patriotiske Ryberg, som nu er død, han har gjort meget for Staten som Handelsmand og har sadt mange Hænder i Arbejde ved andre Fabriqver, han hjalp adskillige Fattige, og lod unge Mennesker rejse Udenlands for at lære, som Godsejer gjorde han store Ting her og i Fyen for Bøndernes Velfærd, han var elsket af alle Retsindige, thi han var klog, god, sindig, omgængelig, ærlig, og han var en Christen.

Under den besynderlige høje Bjergkjæde, som i denne Egn strækker sig meget langt, ligger Herregaarden Grevensvænge, hvis Bønder nu ere blevne Selvejere, noget længere borte seer man Gaunø ærværdige Herresæde, der er bekjendt af sin kostbare Maleri Samling, og har længe været ejet af Grev Thott, den bestaar af 3 høje Længder af 3 Stokværk, liggende omflødt af Aaen og Stranden, hvorover der er en prægtig Broe 400 Alen lang. Her var 1390 St. Agnes Nonnekloster stiftet af Dronning Margrethe.

Grevensvænge

Mogenstrup Kirke ligger paa en Banke, tæt ved en Mølle, mange Dale, Brinker, Skovgrupper og adskillige Afvexlinger. I Nærheden er en hellig Kilde, hvor der aarlig St. Hansdag holdes et Marked, eller rettere Marketenterie for de tilrejsende Kildegjæster.

Fladsaae en Bondebye en lille Miil fra Nestved, hvor adskillige rejse hen om Sommeren for at nyde Landlivets Behageligheder i det Grønne og i Skoven, da en flink Bonde der i Byen har bygget meget smukke Værelser, hvor de Fremmede kan opholde sig for at drikke Thee o. s. v. men er hans Gaard og Stuer smukke, saa er hans Agerdyrkning i Marken ligeledes, han fortjener at roses for sin Virksomhed og mange Bokostninger paa Agre og Enge, han er Menfal? bonde **til Nestelsøe Præstegaard** (Nestelsø).

Herlufsholm en kongelig Latinskole, hvor Disciplene have frie Bord, Kammer og øvrige Bequemmeligheder, de indskrives til denne Stiftelse i den tidlige Alder som Cxspektanter, og da naar deres Nummer blir aaben

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

antages de i Skolen. Det er egentlig en Stiftelse af Herluf Trolle, som tilbyttede sig dette Kloster med Kongen istedenfor Hillerødsholm, 1560, og derefter bestemte hele Gaarden og Godset til en Skole. Paa Borgergaarden som bestaaer af mange gode gamle Bygninger, ere Værelser for Læreren, Hørerne? og Disciplene, samt Skolen, desforuden ere der adskillige Beqvemmeligheder for Spisemesteren, Oldfruen og andre til Opvartning henhørende Betjenter. Paa Ladegaarden ere 9 større og mindre Huuslængder, hvoriblandt Forpagterens Bopæl. Udenfor er en kostbar Broe over Aaen, forskellige Aller, Plantninger og Buskadser, samt en smuk Promenade til Nestved, som kun ligger 1/4 Miil herfra.

Kirken er en Fløj af Borgegaarden og har mange Abtiqvæter, Marmor Epitasia og Orgel. Til Godset henhøre mange Bønder, Tiender, Skove og andre Indtægter af Jagt, Fiskerie o. desl. Hovedgaardstaxten er 103 Tønder Hartkorn og 14 Tønder Skovskyld.

Skolen har nu faaet mange gode, hensigtsmæssige Forbedringer, dens Gods Indtægter ere forøgede, og Bønderne ere for det meste velhavende, og derfra ere udgaaede mange berømmelige Mænd saavel i nærværende som forrige Tider, og der formodes at endnu flere nye Indretninger skal skee der til Videnskabernes større Fremme.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehauge til kalundborg

Fra Herlufsholm gjorde jeg en saare behagelig Rejse igjennem en skøn Skov, forbi nogle eenlig smukke Huse, atter imellem nogle ranke Ege og Bøge til en stor Landsbye **Ladbye**, hvor der paa begge Sider viste sig frugtbare Agre og Enge, over den store Broe til et anseelig betydeligt Anlæg: **Hollese Mølle (Holløse)**, der drives ved Aaen, som løber til Nestved og Karebek. Møllen er prægtig i Bygning, har store Vandhjul og en meget god Avling. Forbi **Bavelse Herregaard** og Vejrmølle, **Skielbye** (Skelby) den smukke Herregaard **Gunderslewholm** til Næsbye.

Men hvo der skal gjøre denne Tour maa have en liden Vogn og stadige Heste formedelst de mange Huulveje, Brinker, Banker og Hældninger som man skal passere, og da vil man finde mangfoldige skønne Afvexlinger af Skove, Marker, Enge, Buskadse o. s. v. langs med den ærværdige Susaae.

Paa denne Vej træffer man adskillige Seeværdigheder af Naturen og Konsten, man kører igjennem den gamle ærværdige **Herregaard Næsbyholm** til **Suserup Mølle**, som ligger under en sjælden Bjergkjæde, rundt omkring **Thystrup Sø**, igjennem Buskadser og Skovgrupper. Vejen er smal og heel vanskelig forbi den smukke og velbyggede **Kongskilde Mølle**, til nogle Lyststeder, Skovfogedhuse, Bønderbyer, enkelte Vænger, Marker o. s. v. til **Thystrup Præstegaard**.

Scheelby Præstegaard ligger nydelig situeret tæt ved Aaen, hvor Præsten kan sejle over i en Baad til Annex Kirken, som kun ligger et Bøsseskud fra hans Boepæl, Gaarden selv er gammel, Haven har mange Frugttræer, men Avlingen som bestaaer af 85 Tønderland drives særdeles godt, af alle opbrudte Steen ere satte Gjærder, og mange Brakgrøfter har forbedre Agrene og Engene, hvilke sidste bestaaer af 6 Tønder Land, Pileplantning foretrækkes i Overflødighed, og en retscaffen Agerdyrknings Flid fintes allevegne.

Bøndergaardene ere udskiftede i begge Sogne, og der dyrkes fortrinligen Rug, Havre og lidet Bælgkorn, de fleste have Tørvemoser, og nogle Bønder har Gjærsel hugst af Elle og Hesler. Der findes adskillige saakaldede Kjæmpe Begravelser og Offersteæder, og ved Aaen er der en meget stor Steen Klippe, hvis Størrelse man ikke veed, de den øverste Deel er bedækket med Jord. Klever og Humle lægges meget Vind paa, og nogle begynde nu ogsaa med Kartoffel Avlen. Men da Udskiftningen der ere endnu saa nye, har Bonden ikke bragt sine Jorders Dyrkning til mueligste Fuldkommenhed.

Thystrup Præstegaard ligger på en behagelig Brink ud imod den stærke Søe, der er omgivet med større og mindre Skovgrupper. Her i Egnen avles en stor Mængde Humle, og indrettede Haver dertil findes ved alle Bøndergaarde, især har Præsten en sjælden stor Indhegning til Humle, og kan sælge deraf aarlig for mange Penge, som er en betydelig Indtægt for dette lidet Kald, der ellers har kun smaae Tiender.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Jeg rejste igennem adskillige større og mindre Skove og Buskadser forbi nogle enkelte Gaarde ud paa den store Landevej, og havde Sorø paa den ene men Slagelse paa den anden side, ud igjen fra Hovedvejen paa et stort Overdrev, hvor der græssede mange Kreaturer, ned til et langt men slridigt løbende Vandsted, forbie Gudium Kirke og Mølle, og atter igjen over en lang Strækning af et Aaeløb, hvor der ventelig maae være farligt at kjøre om Vinteren, da nu om Sommeren findes saa megen Vandsamling, og endelig efter mange Ombøjninger til Ørslev,. Dette er en af de kjedsommeligste Veje som jeg har passeret, thi Egnen er ubehagelig, skjønt Jordarten er just ikke ugunstig, Bøndergaardene og Markerne have intet Tiltrækkende hos sig, Kjørevejene ere maadelige, man seer i Omegnene, som er skovløs, endeel Kirker og enkelte Herregårde, adskillige Moser og Bække, og Creature af almindelig Sællandske.

Ørslew Præstegaard i Løve Herred er gammel, dertil er store betydelige Jorder 20 Tønder Hartkorn, hvis Afgrøde kunde føde sin Mand, men der hører meget til at drive saa vidtløftig en Avling. I Haveb er der en høj Banke, hvorfra haves en viid Udsigt til Omegnen, og til den Aae, som i mange Bugter slynger sig igennem Marken. Byens Gaarde have kun det Tarvelige i Udseende, og dens Jorder røbe ikke store Forbedringer. Her avles især gode Ærter, som have stor Afsætning til Nabo Egnene, ligeledes sælger Bonden herfra endeel gode Tørv, og Almuen er meget sædelig.

Jeg har en Gang rejst herfra til Callundborg igennem og forbi følgende Stæder: Gjerløv, Høng, Rye, Løvegaard, Gjørslev (Gierslev), Agerup, Swollerup, Uggeløse, Rørbye o. a. fl., hvilket sidste Sted jeg maae nævne især for de mange mekaniske Indretninger, som jeg fandt hos Præsten Hr. Wolgand, som besad megen Genie til Maskinvæsenet, og havde ladet gjøre adskillige Ting til Landvæsenet for at lette Arbejdet med Hakkelsesskæren, Tærskning, Mejerie o. s. v. men han døde, og alle hans skjønnede Anlæg med ham. paa denne Tour havde jeg Stranden af og til paa venstre Haand, saa baade maadelige og meget smukke Bøndergaarde, endeel Steengjærder og vel opførte Grøfter, den store This Søe, nogle Vejrmøller og Herregaarde, Tørvemoser og frugtbare Enge, men Egnen er for det meste skovløs.

Denne Gang rejste jeg tvers igennem Landet forbi Ødemark, Bunderup (Bonderupvej?), Tolløse (Tølløse) til Soderup, hvor Omegnen har nogen Skov og gode Tørvemoser, men Jordarten i Almindelighed syntes ikke at være saa frugtbar uden just paa Herregårds Markerne eller andre enkelte Stæder, og Bøndergårdene havde intet fortrinligt i Udseende, det samme gjælder og om Kreaturerne som græssede paa Marken.

Soderup Præstegård er stor og smuk, alle Indretninger udvendig i Gaarden, Markens Dyrkning, Heste og Qvæg Tillæg, samt Haven og dens Plantninger røde tilhobe en flittig og tænkende Mand, men hans skjønnede Bogsamling og Mængde af Kobberstykker viser hans Lyst og Vindskibeligbed i Litteraturen, deriblandt fandt jeg min Stammefader Mag. Anders Sorensen Vedel, fordum Hof Prædikant, som Præsten forærede mig.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehauge til kalundborg

Præsten i Soderup Provst Schreiber, min Jonathan, min Ungdoms Ven!! ach! han er ej mere, hvo der har kjendt ham som jeg, i Livets forskjellige vigtige Optrin, som Menneske, som Christen, han nævne Hans Minde med Højagtelse, han nævne det med Taarer.

Min Stammefaders Skilderie, som jeg her fik til foræring, har det samme Vaaben og Signet, som endnu bruges af den Wedelske Familie, og har været brugt mere end 200 Aar, hvortil Tygo Brahe, en Ven og fordums Discipel af A. S. Wedel, siges at have været Opfinder. Skjoldet er en pyramidal Figur deelt i 3 Dele, i den første staar et Hjerter, i den anden en Palmegreen, i den tredie en Slange der bider sig i Halen, med Omskrift af 3 Bogstaver D. S. T., hvilket læses saaledes tredobbelt.

*Deum Sancte Timet
Sanitatem Tuetor Diligenter
Tempus Diffensa Sagienter.*

eller på Danske saaledes ogsaa tredobbelt:

*Dyrk Skaberen Trolig
Sundhed Traght Daglig
Tiden Deel Snildelig.*

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehauge til kalundborg

Hvilke Bogstaver staaer paa Kobberstykket saavel som de anførte 2 latinske Linier og en Inscription af Biskop Kingo, der begynder saaledes:

I denne Skygge staaer vor Mester Anders Wedel Med fordums Ærbarhed, dybsindig, lærd og ædel. &c &c.

Aastrup Herregaard ligger i en Dal ved en Aae, i en Egn, hvor ikke haves nogen behagelig Udsigt. Borgergaarden er af antiqv Bygning, 2 stokværk med Grave omgivet, har en stor Have, og Ladegaarden har endeel Længder, som af deres Storhed lader formode at Avlingen dertil er anseelig, men den har og 80 Tønder frie Hovedgaards Taxt. Skjønne Enge ligge langs med Aaen og Skovene hænge ud som fra et Amphietheatrum over Gaarden langs med Brinkerne. Ved den yderste Ende af Marken er en Stakit Port, hvor man maae vente indtil en Huusmand i Nærheden kommer med langsomme Trin for at lukke den Rejsende op.

Man bøjer ind paa den store Landevej, hvor **Aagerup Kirker** ligger i Nærheden af en Bugt som Isefjorden gjør herind. Man kan see over det smale af Bugten indtil store Skove ved Ryegaard og Englerup, hvorfra der er anlagt et lidet Færgeløb over Sundet til det smukke **Stamhuus Eriksholm**, som ligger ved Fjorden omgivet af Skove, skjønne Kornmarker og Bøndergodset, for det meste paa den Halvø, som dannes her henimod Holbeks Fjord.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Paa begge Sider af Landevejen seer man mange skjønne Gaarde, tildeels udfløttede, og adskillige Afvexlinger ind i Landet paa venstre Haand, da man paa højre Haand har Isefjorden noget borte med alle dens Krumninger, Bugter, Odder og de derved liggende Steder ganske behageligen for Øjet. Malthes Kroe ligger højt, paa en Strækning, der ikke er stejl, men gaaer uformærkt ned til det lavere fra alle Sider.

Holbek Kjøbstad ligger ved en Arm af Issefjorden, her god Handel og Skibsfart. Byen har endeel kjønne Bygninger, en bred noget krum Hovedgade, og endeel mindre Gader og Stræder, der ere 2 store Damme ind i Byen ved Riffelhaven, hvor der er en artig Promenade. Nede ved Stranden ere endeel pyntede Lysthuse i de tilgrændsende Haver, og ellers andre Stæder mange gode og ziirlige Haver. Raadstuen ligger på Kirkegaarden med Arresthuset ved Siden, Kirken er stor og smuk, især indvendig. Den Danske Skole har nu i de sildigere Tider faaet en fortræffelig Indretning, og der søge over hundrede Børn, som undervises af flere Lærere i Christendom, Tegning, Historie, Geografie, Regning, Skrivning og andet deslige, og med Glæde vil enhver Rejsende kunde see mangfoldige gode Indretninger ved Skolen.

Den nye Landevej til Færgeløbet gaaer nu igjennem Holbek fra Roskilde af, som vil være fordelagtig i flere Henseender. Politiet har her føjet den fortræffelige Anstalt at alle Bønder skal paa Torvet, og der faldbyde deres Vahre, Byen har 114 Tønder Hartkorn, som nu er udskiftet hver for sig, deriblandt ere nogle Vænger meget godt indhegnede endog med Plantninger ved siderne. Paa nogle af disse Lodder ere smaae Tørvemoser og noget Elle, ellers ingen Skov, saa al Ildebrændsel maa kjøbes heel dyrt, der ere opførte et Par Lysthuse paa de højeste Stæder med Jordvolde og Sneglebanker, hvorfra haves en viid Udsigt. Afgrøden

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

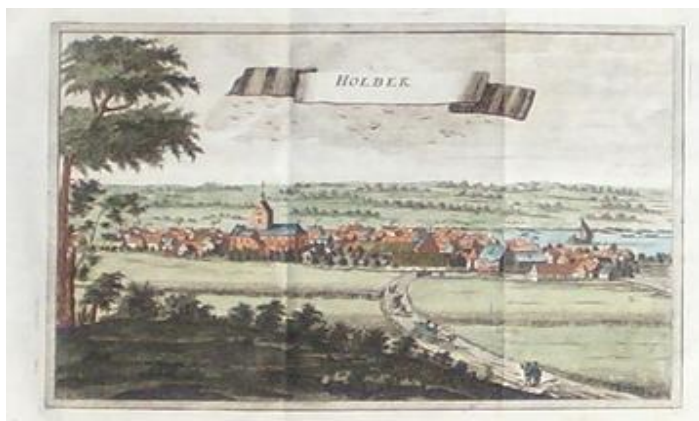
11 . del kallehaug til kalundborg

paa disse Lodder er særdeles overflødig, men ved en Kjøbstæd kan ogsaa have Mængder nok af Gjædsel, som medvirker saa betydelig til Sædens Fremvæxt.

Holbæk 1795

Skibsbroen er stor og ypperlig anlagt, saa Skibe af en 40 Læsters Drægtighed kan ligge tæt ved Bolværket, derfra er en skøn Udsigt over Issefjorden til fjærnere Enge, der omkring ere behagelige Promenader, da saa ofte sees kommende og bortgaaende Skibe. Folketallet i Holbæk skal være over 1200, Huse og Gaarde 161. Byen har godt Brøndvand og en skøn Kilde udenfor, der ere mange gode Professionister, og Kjøbmændene have en betydelig Handel, endeel Borgere leve ogsaa af Jorddyrkningen og Brændeviinsbrænderie. Byen selv er ret kjøn, og Selskabelighed har Stæd der i flere Henseender.

Holbæk 1764

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Der ere endnu Rudera af det gamle Slot, som skal være ødelagt i Krigens Tid 1659, men dog kun hvad som man kan see i Grundvolden, hvor der endnu findes mangfoldige More og Kampesteen, som ikke kan optages uden i store Stumper. Paa Slotsbanken er nu bygget en stor Vindmølle. Paa Holbeks Ladegaard ere ingen Hovedbygninger, men kun 3 Lade og Stald Længder, og Markerne dertil drives efter holstensk Maade, de henhører til Stamhuset Eriksholm.

Udenfor Byen lagde jeg mærke til nogle Agre Byg, som vist nok vare forsaaede (der var saaet for Tykt) thi efter kyndige Oeconomers Sætning bør der paa 14000 kvadrat Al. almindelig god Jord ikke saaes mere end 6½ Skjepper Rug, 8 Skjepper Byg eller Bælgkorn, 12 Skjepper Havre, og efter Rimelighed og Vejrligets Beskaffenhed kan da igjen avles af hver Sort 9 Læs Rug af 45 Lispund Læsset, 7 Læs Byg a 42 Lpd, p Læs Havre af 47 Lpd, 6 Læs Ærter a 40 Lpd. men paa Sandjord næsten kun det halve, dog det kommer an paa hvordan der gjødes, et godt stort Læs Møg kan være nok og spredes paa 100 kvadrat alen god Leerjord o. s. v.

Gieslinge (Gislingegård?) en smuk nye Herregaard tæt ved Landevejen, som har meget ufrie Hartkorn under sig. Her ere skønne frugtbare Marker og Enge, hvorpaa er anvendt megen Agerdyrkningsflid. Bønderne her i Omegnen have kun 7 - 8 Tønder Land til en Tønde Hartkorn, og deres Gaarde have kjønne Bygninger, men de lige saa mange Køer som Heste, som maaskee er for stort et Antal især af de sidste. Med Hagested og Sørbyegaard er nogen Skov, men ved Gislinge intet, derimod har den gode Tørvemoser, da Egnen mangler Steen saa behjælper man sig med Jordvolde og Planteringer til de fornødne Indhegninger.

Bønderne ere for det meste i god Stand, og Tjenestefolk ere hverken vanskelige at faae eller kostbare, der tillægges endeel Kreature, som sælges andensteds hen og de lægge megen Vind paa Huus Flid og Dyrkning af Hør, Hamp, Kartofler o. s. v.

Noget borte fra Vejen saa jeg nogle Folk beskjæftigede med at af krænge Huden paa en død ung Hest, der var en velgørende Anordning, som hævede Almuens Fordomme om selv at aftage Huden, og maaskee at Bonden med Tiden kan finde behag i at spise Hestekjød, thi paa Veterinær Skolen spises aarligen henved 50 Heste, og naar en Bondekarl har været der et par Dage som Lærning, saa finder han en Velsmag i dette Kjød uden anden opmuntring end sine Kammeraters Exempel, der betragtes der som en god og nærende Føde, og endog 14 Medlemmer af det kongelige Medicinske Selskab havde for kort siden et Maaltid, hvor der blev spist Hestekjød. Men det kjød, som saaledes nydes, er af sunde Dyr, der have faaet nogen udvortes Skavanke eller brækket et Been og altsaa maae dræbes. Paa Landet dør mange saadanne sunde Heste, hvis Hud blot nu aftages, men den fede Krop nedgraves eller kastes for Hunde.

Odsherred er næsten en omflødt Øe, kun adskilt fra det øvrige Sælland ved en smal strimmel, hvorover man kjører ind i Landet, som af 11 Sogne, og ere for det meeste udskiftede af Fælledskab. Hovedgaardene Annaborg, Ællinge og Borrevang drives uden Hoverie og Bønderne svare 15 Mk. pr Tønde Hartkorn for denne Frihed, man formoder at de med Tiden skulle faae Arvefæste imod en vis aarlig Afgift i Penge. Disse kongelige Godser bestyres af Inspector Trøjel, der er saa bekjendt som praktisk og theoretisk Landmand, at blot hans Navn er nok for at tilvejebringe sand Højagtelse.

Ods Herred kaldes ofte Canaans Land, men skal dette henregnes paa det skønne Annaborg og frugtbare Egeberg, saa maae man drage igjennem ubehagelige sandige og stygge Egne langs Strandbredden inden man kommer der, Landet som er over 6 Miil i Længden har megen Lyngheide, store Strækninger af den nøgne

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaugne til kalundborg

Sand, hvor intet Græs, ingen Buske findes, og dog i Midten har den mange frugtbare Steder, mange skønne landlige Biliggenheder, og endeel smukke udfløttede Gaarde.

Man angiver at Odsherreds Bønder i Almindelighed ere meget sædelige og flittige fremfor mange andre, Luxus i forskellige Henseender har endnu ikke faaet Herredømme hos dem, de klæde sig i eget Fabriqv Arbejde, da der findes en Væv næsten i hvert Huus. Deres Sprog er saare reent Dansk, og Udtalen ikke slæbende men hurtig og rask, og i deres Væsen have de mange, der gjør at man maa ynde dem og deres jævne Godmodighed.

Odsherred ca. 1768, - før afvandingen af Lammefjorden påbegyndtes i 1873

Der dyrkes baade den sædvanlige som ogsaa engelsk Hvede, meget Byg, og af Ærter kun til eget Forbrug, derimod er Boghvede en meget vigtig Sæd for nogle Byer, som have sandige Jorder, den bruges baade til Gryn og Meel, og mange sælge saameget deraf at de derved erholde deres betydeligste Udgivter. Kartofler og Kvever dyrkes ogsaa, dog endnu kun i det mindste. Før Udskiftningen var Driften sædvanlig ved Agerbruget i 3 Marker, men nu efter en bedre Plan, saa der ikke tages for mange Halm af Jorden, dog er der stor Forskjel paa Behandlingsmaaden, hvor der ere lerede og hvor der ere sandige Jorder.

Qvæg og Faare Avlen har ogsaa nu meget forædlet sig, og af Heste udføres en stor Deel aarlig til de andre Provindser af Prangerne, da der gives gode Hingster paa Herregaardene, hvorved Racen forædles, saa man finder hos Bønderne mange smukke Ride og Vogn Heste, dog tillægger de fleste Bønder nu hellere Qvæghøveder, som giver klækkelige Indtægter, end kan have ved at opføde Føl og Plage til Bortsælgelse.

I **Odsherred** findes mange og særdeles got opførte Steengiærder, thi de som afgive sig med dette Arbejde har lært samme tilbørligen, og da det findes Materialie nok til saadant varigt Hegn, saa betjener man sig

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

ogsaa omhyggeligen deraf, thi formedelst adskillige vigtige Aarsager kan Hegn af Jordvolde og Plantninger ikke her anvendes med nogen synderlig Nytte, hvorfor ogsaa den kongelige Kasse har anvendt mange tusinde Rixdaler til Steengjærders Sætning. Af Skov har Landet kun lidet, og de Kongelige Skove ere alle indfredede. Moser eller Lyng-Tørv have de fleeste Bønder, saa Ildebrændsel dog kan faaes, skjønt naturligviis dyre. Tørvemul og Asken deraf anvendes meget hældig til Gjødning paa sandige Jorder.

Fiskeriet er ikke ubetydeligt saavel af Stranden som af de forskjellige Søer inde i Landet, især gives der meget store og gode Aal foruden andre Ferskvands Fisk i disse Søer, og af Strandens mange fortreffelige Sorter, hvoriblandt bær regnes Hummere af sjelden Størrelse.

Odden Sogn er den yderste Spidse af Landet, Vejen dertil er idel Sand, langs med den nordre Havbred. Høje skaldede Banker og Klindten hindrer den Rejsende fra at see andet end Skyerne og det brusende Hav. I hule Drøn styrte Strandens Brændinger ind mod Brinkerne, og true hvert Øjeblik at opsluge Vandringsmanden som ogsaa maae frygte for at de steile Klintestykker skal nedrulle over ham. De Fiskerhuses Indbyggere, som ligge yderst ude ved **Gliven(Gniben)**, ere bosiddende over en halv Miil fra andre Folk i et Slags Siberien, i ufrugtbar Sand, hvorhen de møisommelig maa slæbe Ildebrændsen og Fødevarer - der er ikke en Busk i hele Egnen - de høre kun Havets Brusen og Tuden af Sælhunde, Maager og andre Søefugle. Dampene af forraadnet Tang og en hæsleg Taage giæster dem jævnlig, saa N?fo her skulde have faaet Stof nok til sine Klagebreve, ja lige saa meget som fra Ponto. Dette Gode har de dog, er i dette Sogn ere ingen Rotter.

For disse Efterretninger har jeg Hr. Pastor Faber at takke, han tilføjer desuden videre: "I Anledning af Ods Herreds Hesteavl maae jeg anmærke, at der endnu treffes nogle Heste, der vist nok har deres Oprindelse fra Hesseløes vilde Stutterie, der i nogle Aar holdtes for Kongelig Regning, disse Heste vare meget stærke af

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Bygning, brede af Hals og Bringe, havde en stor brusende Manke og funklende Øjne, et kraftfuldt Fodskifte, en Raskhed og Mod der ikke lader sig beskrive.

Hesseløe ligger i Kattegat, omtrent 4 Miil herfra og holder omtrent 110 Td. Land med Moser og Kratskov, har tilforn hørt Aldersborg til, hvorfra den blev købt af Kongen, som der aarlig lade 10 Følhopper græsse og en god Stutterie Hingst føres derover nogle Uger for at bedække Hopperne. Føllene bleve saa vilde, at de ikke kunde fanges på Øen selv, men maatte jages i Stranden, hvorfra de opdroges på Baade og overførtes til det faste Land. Siden efter er Øen brugt til Høbjerring, og nu er den bortlejet til Capt. Lund, som maaskee der vil anlægge et Fiskerie."

Nyekjøbing i Ods Herred er en liden Kjøbstad, ligger 1 Miil fra **Børvig (Rørvig)**, hvor det Kongelige Toldsteder.

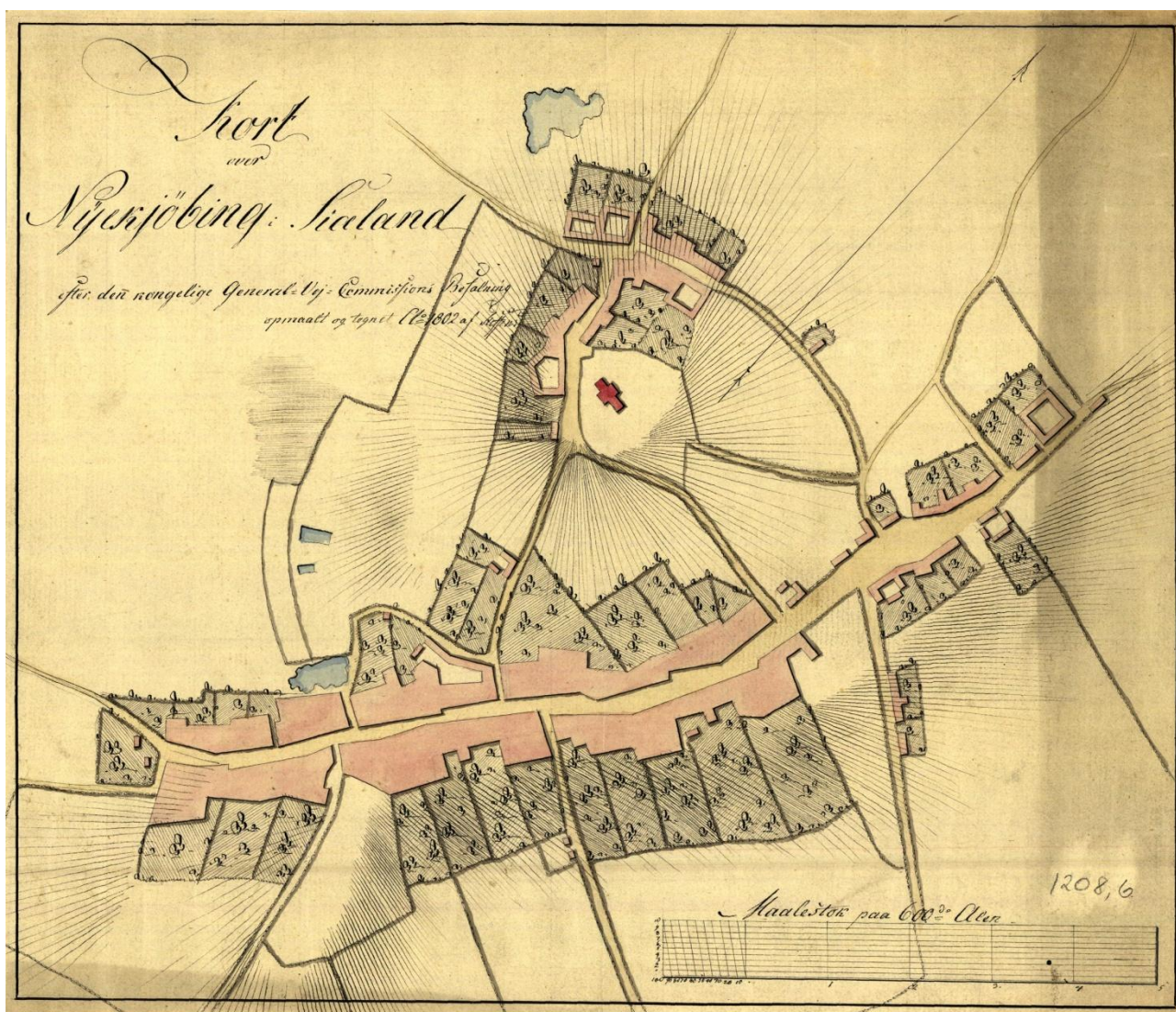

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Sildefiskeri ved Rørvig

Byen ligger paa en Odde næsten ganske omgivet af Stranden, har en stor, bred, noget krum Gade og 6 mindre Stræder, uden om ere Vænger og Kornmarker. Lige over for Skibs Broen ligger en lide Øe ude i Stranden. I den øste Ende af Byen er en liden Dam, og ellers ere der nogle ret kjønne Huse. Handelen skal dog ikke være saa ubetydelig, men dog leve de fleste af den gode og skjønnede Avling, som gives omkring Byen. Kirken er stor og anseelig, men Raadstuen kun af simpel Bygning. At Byen er meget gammel formodes deraf: at Marsk Stig ødelagde en stor Deel deraf ved Ildebrand 1290, og siden skal Søerøvere i ældre Tider have udøvet samme Gjerning. Man finder og Rudera af Bygninger langt uden for Byen, hvor der nu pløjes. Luxus har ikke fæstet saa dybe Rødder, som i andre Sjællandske Kjøbsteder, og Nyekjøbing, skjønt paa saadan en Udkaant af Landet er virkelig smukkere end nogle andre af de Sællandske Stæder.

Nykøbing Sjælland 1802

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

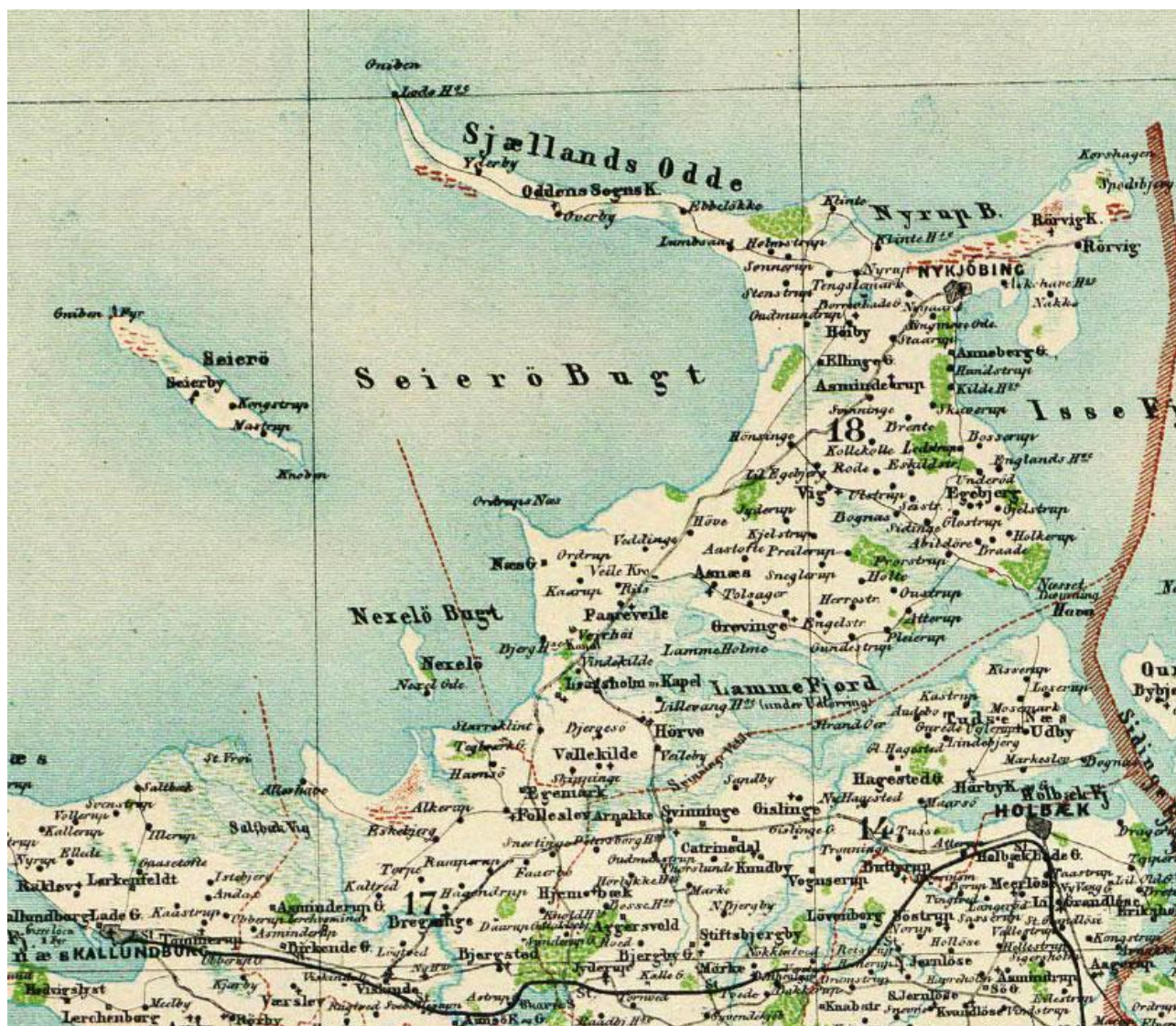
11 . del kallehaugne til kalundborg

Aldersborg (Dragsholm) ligger paa Udkanten af Herredet, naar man drager ud af Landet til Hovedlandevejen, den er nydelig situeret og har frugtbare Jorder, tilforn kaldtes det Drakholms Slot, som er saa bekjent i Historien, har været fordum stærk befæstet og i Grevens Feide udholdt en tapper uovervindelig Belejring. Slottet har tilforn været bestemt for adskillige Stats Fanger, hvoriblandt Skotske Greve Bottwell og en deel andre. Uden for Gaarden er en høj Banke, hvorfra man har en vid Udsigt endog til Friderichsborg, 8 Miil borte, der omkring ere adskillige skønne Skovgrupper og Perspektiver ud over den Indbugt, som havet gjør, der kaldes Lammefiorden. At slottet er meget gammelt veed man endog deraf at Dronning Margrethe gav det 1396 til Biskopperne i Roeskilde for at holde Sjælemesse. Om der just paa den Tid vare de store Grave, som omgive Gaarden, veed man ikke bestemt at angive.

J.Th. Lundbye (1818-1848) ca 1840 - Dragsholm i landskabet

Seyerøe (Sejerø) ligger i Havet, 2 Miil fra Ods Herred, er 5/4 Miil lang og 1/4 breed, er befæstet paa begge Sider imod Stranden, men inde i Landet ere Dale, Enge, Marker og Moser, dette Land bestaaer af 150 Td. Hartkorn, har sin egen Kirke, Præst og Virke Ret, har 32 Gaarde, endeel Huse og 2 Vindmøller, Indvaanerne leve af Agerbrug, Fædrift og Fiskerie. Noget sydligere derfra ligger en liden Ø **Nexel**, bestaar af 4 Gaarde og nogle Huse, Indvaanerne fange endeel Marsvin, Sild og andre Salgs Fiske, Øen henhører under Føllesløv Sogn. De andre smaae Øer i Lammefjorden bruges kun til Høbejring og Fædrift.

NV Sjælland fra 1880

Bregninge Landsbye er temmelig viid i Udstrækning, skjønt den kun har 6 Gaarde og 14 Huse, men der er viidt mellem hver og have ikke just det smukkeste Udseende, hverken paa Tag eller Fag. Præstegaarden og dens Have er pyntelig, det samme gjelder om Degneboligen, hvor Flittigheds Spor øjnes allevegne. Hele Sognet er udskiftet dog nogle Bønders Lodder inddelte saaledes som efter lokale Omstændigheder ansees for passeligt, nogle have indhegnet med Steengjærder, andre med Jordvolde, som undertiden beplantes med Piil, sielden med Tjørne. De sædvanlige Sædearter ere Rug, Byg, Havre og noget Klever. Siden Udskiftningen ere Gjæs og Sviins Tillæg meget formindsket, derimod lægger Bonden stor Flid paa Qvæg og paa at feede Kalve til at sælge. Præstegaardens Jords Areal er 43 Td. Land, ikke just af den bedste Art, deelt i 7 Lodder, hvoraf tages 3 Halme og 4 Hvile. Her i Egnen er kun lidet Skov, men længer borte ere store Skovstrækninger, tilhørende Forskjellige, saa Ildebrændsel dog kan faaes for Penge.

Man kører over et Vandsted, der foraarsages ved et flak Vand, som kommer ind fra Fjorden, og passerer forbi Tommerup Bye, noget borte seer man det prægtige anseelige Stamhuus **Lerkenborg**, hvor Marker,

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehauge til kalundborg

Have, Dyrehave, Mejerie, o. s. v. ere seeværdige. Dette Gods har andre store Herregaarde under sig, nemlig Ladegaard, Westerbyegaard, Aunsøe, Virkinde, Astrup og Dauerup, saa det er en betydelig Ejendom.

Refnæs(Røsnæs) er en Halvø og et heelt Sogn af samme Navn, lige over for ligger en anden lang, dog mindre Odde **Assnæs**, bevoxet med Skov, her paa den yderste Pynt er et lidet Færgehuus, hvorfra Overfarten er til Samsø. Man seer her Kjendetegn af tvende opkastede Skandser, ventelig fra Krigens Tid. Bønderne der drive foruden Avling ogsaa Fiskerie, hvor Aalene ere fortreffelige.

Callundborg er en ad største og smukkeste Kjøbstæder i Sælland, har endeel store og velbyggede Gader og nogle ziirlige Bygninger. Paa det anseelige Torv ligger Raadstuen og i Nærheden den store masive Kirkebygning med højt Spiir, og deromkring endnu 4 mindre Spire. Handelen og Søefarten er betydelig, og Kjøbmansboutiquerne ere store og forsynede med de fleste Nødvendigheder for Kjøberne, og dyre ere just Varene ikke i Betragtning af at Staden ligger 14 Miil fra Kiøbenhavn, men det meeste erholdes rigtig nok til Skibs, endskjønt den store Landevei nu er for det meste færdig herfra lige til Hovedstaden.

Byen er 2000 Alen lang og 900 Alen bred, den vestlige Deel ligger paa Ryggen af en Banke, som falder af til Munkesøen og Fjorden, en den østlige Port har en langt lavere Beliggenhed. Den har i de sidste hundrede

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Aar tiltaget i Størrelse, da just det Modsatte kan siges om mange andre Kjøbstæder, de fleste Gaarde have en større eller mindre Have. Borgernes Antal beregnes til 260 og Folketallet i det Heele til 1700 Siæle

Kalundborg Kirke ca. 1895

Skibsbroen er anseelig og stor, deelt i tvende Arme langt ud i Stranden, Havnen uden for ved Gisseløre er sikker og rummelig, endog for større Skibe, men der ere beskikkede Lodser som gaae fremmede Sejlere i Møde naar de skal løbe ind i Fjorden. Nogle Steder i Byen er ypperligt Kildevand, andre have Brønde henimod 30 Alen dybe, og der findes desuden endeel offentlige Brønde paa Gaderne. Forstaden kaldes St. Jørgens Bjerg, og der har fordum staaet et Hospital, dens Jorder laae forhen til Byen, nu derimod har den endeel mindre Marker og Græsning i Naboe Egnen.

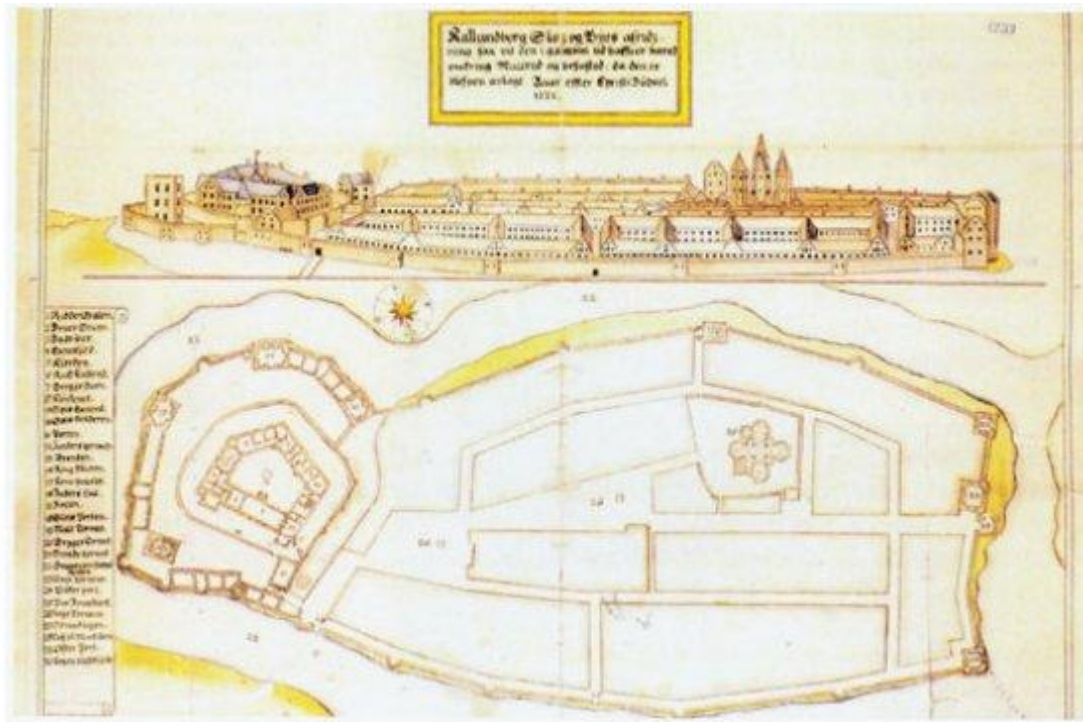
Slots Ladegaarden var fordum et Kloster, stiftet 1239. og tilhører nu Lerkenborg, der har frie Hovedgaardstaxt, 146 Tønder Hartkorn, og laae i de ældre Tider til Stadens Slot efterat Munkene vare bortviste derfra, der er ikke nu Rudera engang af Slottet at see, da Pladsen hvor det har staaet nu pløjes og saaes, dog er dette fordum stærk befæstede Slot saa bekjendt i den danske Historie, og har bestaaet af mange stærke Bygninger og Taarne. Iblant adskillige Statsfanger, som der have været forvarede, kan man anføre især Ærkebispens Jens Grand, endeel af Kong Alberts store Mænd, thi at den svenske Regent selv her har været arresteret, kan ikke bestemt godtgjøres af Krønikerne, men Steen Stures Enke og Steen Eriksen vare her som Statsfanger, og Christian den anden levede her som en Fyrste med Opvartning, Taffel og anseelig Indkomst til sin død. Her levede den svenske Feldtherre Carl Mornoy i 7 Aar, sin frihed berøvet, siden Dr. Dybwad, og maaske flere andre som Historien ikke har nævnet.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Kalundborg Kloster / Slots ladegård

Kalundborg Slot blev sandsynligvis bygget af Valdemar Atterdag og bestod af et femfløjet bygningskompleks omgivet af dobbelte ringmure. Langs indersiden af den yderste ringmur lå også en del huse mellem de store forsvarstårne. Slottet blev revet ned i 1659. Blandt de få synlige rester af slottet i dag er fundamenter fra stortårnet.

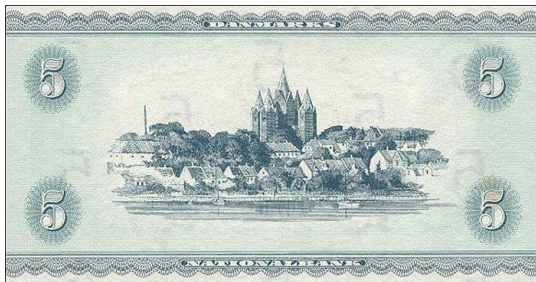
Næringsvejene i Kalundborg ere mange. Handelen, Søefart, Færgeløbet, Giæstgiverie, Vognmandslaug, Professioner, o. desl., beskæftiger mange Hænder, og disse skaffe igjen den simpierre Klasse betydelige Fortjenester ved Dagleje og som Haandtlaugere. Her udskibes en stor Mængde Korn, her gjøres mange Tønder Malt, og Haandværkesfolkene have idelig nok at bestille, foruden de mange der finde deres daglige klækkelige Underholdning ved at gaae med Færgesmakkerne eller andre Skibe, som enten lade eller losse her. Fiskerie og Brændeviinsbrænderie saavelsom Kroehold ere atter Levebrød for en talrig Mængde.

Promenaderne omkring Byen ere kjønne og mange forskjellige Afvexlinger frembyde sig for Øjet. Man finder megen Moerskab ved at vandre omkring paa Skibsbroen og nede ved Stranden, at besee Kirkens Storhed og dens konstige Bygningsmaade, dens indvendige mange Oldsager o. s. v., men man føler altid noget kjedsommeligt, fordi man idelig venter efter Vind, eller rettere god Vind, for at komme over

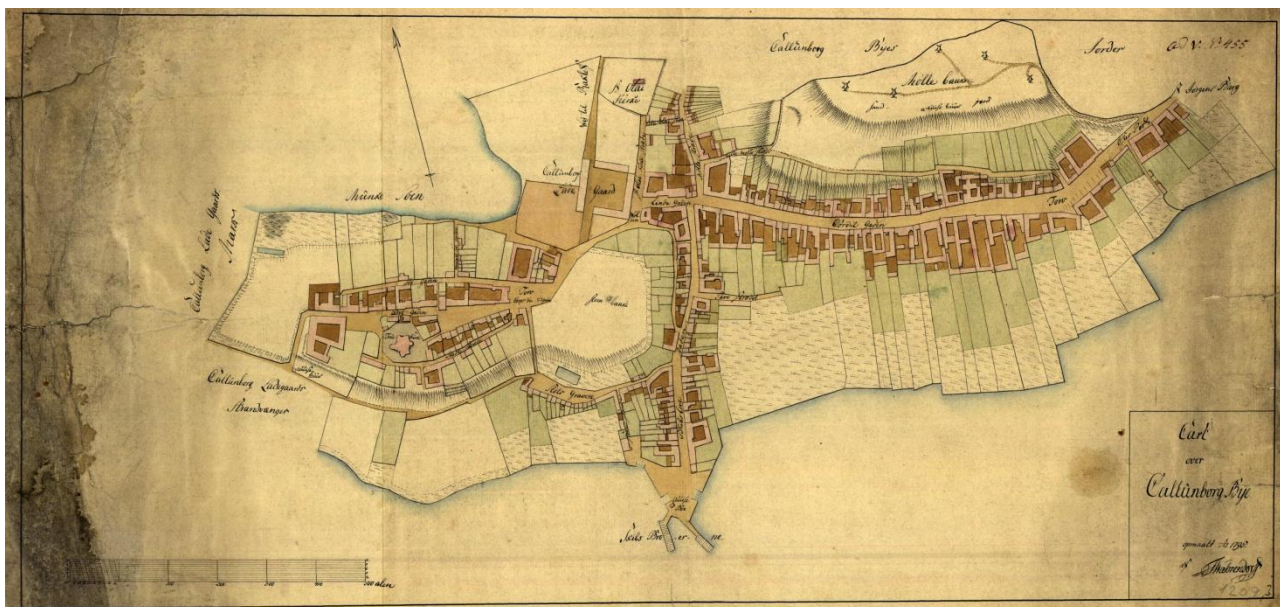
L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Færgeløbet, som herfra til Jylland er 12 Miil, thi saaledes har Tilfældet været med mig 2 Gange, ai sidste maatte jeg formedelst vedholdende Storm kjøre herfra til Corsøer

Kalundborg 1960 på en femkrone seddel.

Kalundborg 1795

En anden Gang tog jeg med en Baad herfra til Samsø, men da det var Blikstikke, læste jeg Tiden bort i Jonges Karakteristik over den sællandske Bonde Almue, og udtegnede deraf nogle enkelte Træk, som her nedskrives: dog langt fra at jeg troer disse Sætninger passende paa alle Sællændere, thi jeg har forhen bekjendtgjort mange ædle Træk af vore Bønder, og anføre siden endnu flere.

"Hvoraf mon det hidhører at Sællænderne i Almindelighed er mindre i Vext end Jyderne? Nogle foregive at de mange Meelspiser, den hyppige Brændeviins Drikken er dertil Medaarsag, men Qvæg og Heste ere og tilbage i Vexten fremfor det jyske, der maae være andre Grunde derfor!!

At kysse i Haanden og give den Fremmede er en Sædvane i Sælland, det var allerede Skik 1634 i Helsingør i Ogiers Tid, og skriver sig formodentlig fra Østerlandene Jobs B. 31, 26 & 27.

Varme lægger Bonden i Kakkellovnene endog om Sommeren, naar det en Dag er Regnvejr.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Den søde Ligegyldighed og Uvirksomhed er Hoved Ingredienzen i hans Karakteristik, og hvor meget Huusfliid forsømmes erfares bedst paa Auctioner, hvor Bønder betale gamle Sængeklæder meget dyrt.

Stolthed er en Datter af Uvidenhed, dette passer sig paa nogle Bønder, i Henseende til den gamle Agerdyrkningsmaade, de troe at de vedtagne Sadvaner ere de bedste.

Bøger til Bondens Oplysning, ach! før Bonden giver 8 pz ud for en Bog, drikker han dem hellere dobbelt på, det kan han føre Virkningen af.

Kabusserne ere forskellige, i det Nordlige Sælland røde, og hvide i det sydlige, blaae eller anden Farve, paa Møen store trekantede Hatte og lange Hatteslag ned over Skuldrene.

Syv Gange Mad om Dagen skal Sællanderne have, men Grønt ikke, lutter Meelspiser, Kjød, Flæsk, Sild Ost, Smør, o. s. v. Oldtiden i Othins Dage tænkte sig en Himmel med Flæsk, og vor Almue anseer Flæsk som uundværligt til Huusholdningen. Blodpølse, Syltemelk, Grød og Værefisk - ansees som Højtids Retter.

Eder og Banden til Figurer i Talen efter Almuens Sprogbrug, og dette forlænget og Diskurserne, derfor lader og den pyntede Pøbel denne Ureenlighed saa ofte udflyde af Hjertets Slamkiste, Sællænderne sige dog kun: Djævel, men Skaaningerne tale i tusinde Tal.

At lægge til Vognlaug sammen er meget brugeligt, naar Bønder skal bortkjøre et Torvelæs.

Heste elsker Bonden, men ikke i saa høj Grad som den jyske Bonde, her vil man gjerne kjøre frisk til, men at foere, frede, strigle o. s. v. glemmes saa ofte, og efter megen Slæb sælges den gamle Hest paa Markederne blot for at aftrænges.

Vaadt kalder Bonden allehaande Drikkevahre, han bryder sig ikke om at blive vaad udvendig af Regn og Slud, naar han kun kan faae noget Vaadt indvendig: Øl, Miød, eller Brændeviin: varm Øl drikkes i den stærkeste Frost og gammelt koldt Øl i den hedeste Sommerdag. Han tilpasser sit Hoved og Krop naar han skal ud i ondt Vejr, men Fødderne bryder han sig ikke om, kjøre ofte et par Miil med Træskoe, men hvad gjør ikke Vanen?

De Bønderpiger, som Plutus har gjort lykkelige, er oftest de ulykkelige, thi førend Ægteskab kan sluttet skal der bestemmes Medgivten af Soe, Faar, Øg, Sviin, Bohave, o. s. v.

Lykkens Stifteprotokol: Kortspil, især Trekort og Styrvolt er Almuens Tidsfirdriv i Gildeslaug, imedens de unge Karle og Piger dandse uafsladelig, Spillemanden faaer 2 pz. af hver, foruden hvad der gives ham ved Skaaler og paa Talerkenet over Borde.

Æresøl, Begravelse, han slap, han døde, og alle slægtninge skal og bør græde ved Graven og ved Liigpræknen

Overtroe ere mange Slags, Henrejsen til hellige Kilder, Kirkeblye, Kirkejord, at gaae aved om Kirken, at lade sig trine for Rygver, læse over Kolden, gjøre Kors, o. s. v. Ællekonge, Risse, Mare, Dverge, Bjergfolk, troes endnu af mange, som endog fortælle at de have seet selv Løgtømænd, Herre, gloende Pengekister staaende oplukkede paa de smaae Markhøje o. a. desl.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehaug til kalundborg

Har jeg (Jonge) maaskee trættet din Taalmodighed min Læser, at du har kundet holde ud med mig at vandre igjennem saa tørre Steder, for at see den menneskelige Forstand og Eftertanke endnu at ligge i Vugge og Svøb!!"

Søslaget ved Sj. Odde 1808.

Lineskibet Prins Christian Frederik i kamp mod engelske skibe den 22. marts 1808.

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del Kallehauge til Kalundborg

L. M. Wedels Indenlandske Reise 1799 - 1801 udgivet 1806

11 . del kallehauge til kalundborg

